

Η Παναγία η Τρυφώτισσα από την Αίνο

Μέσα στο δεξιό κλίτος του Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Νικολάου στην Αλεξανδρούπολη, ξεχωρίζει η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Τρυφώτισσας. Ένα έργο ανάγλυφο του 13ου αιώνα, εξαιρετικής τεχνικής και σπάνιας ομορφιάς, που μεταφέρθηκε από πρόσφυγες από την Αίνο (από το ναό της Χαριτωμένης) στις αρχές του 20ου αιώνα, το 1922. Πρόκειται για μία φορητή εικόνα ξύλινη ανάγλυφη με επίστρωση από σπάνιες χρωστικές ουσίες.

Η Παναγία **ΜΗ(ΤΗ)Ρ Θ(Ε)ΟΥ Η ΤΡΥΦ(ΩΤΙ)ΣΑ**, εικονίζεται σε χαμηλό ανάγλυφο, μετωπικά, στον τύπο της Οδηγήτριας, υποβασιάζοντας τον Ιησού Χριστό στο καλυμμένο με το μαφόριο αριστερό χέρι της, κρατώντας κλειστό ειλητάριο. Οι εκφράσεις των προσώπων, οι ευκρινείς πτυχώσεις των ενδυμάτων, οι φωτοσκιάσεις στα πρόσωπα και η παντελής έλλειψη κάθε επίπεδης επιφάνειας στις μορφές, μας δίνουν ένα τέλειο συνδυασμό γλυπτικής και ζωγραφικής της μεσοβυζαντινής περιόδου.

Τα μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια της Παναγίας της έδωσαν το ασυνήθιστο επίθετο Τρυφώτισσα, επειδή συγκεντρώνουν επάνω τους όλη την ένταση της μορφής της και επειδή οι χριστιανοί της ευρύτερης περιοχής της Αίνου κατέφευγαν στην χάρη της όταν οι αντανακλάσεις των ακτίνων του ήλιου πάνω στις πολλές αλυκές που εργαζόντουσαν, τους έβλαπταν την

όραση. Είναι θαυματουργή εικόνα, θεράπευε τις παθήσεις των ματιών.

«Τὸ ἐπώνυμο τῆς Παναγίας Τρυφώτισα δὲν ἐντάσσεται στὰ ἐκκλησιαστικά, τὰ ἐπίσημα δηλαδή ἐπώνυμα τῆς Παναγίας, γιατί εἶναι λαϊκό. Ἐτυμολογικὰ σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τῶν H. Liddell – R. Scott, τὸ θέμα ΤΡΥΦ προέρχεται ἀπὸ τὸ θρύπτω καὶ ἡ λέξη «τρύφος, -εος τὸ» σημαίνει «τεμάχιον ἀπεσπασμένον, θρύμμα, τεμάχιον». Στὸ ἴδιο λῆμμα ἀναφέρεται πῶς σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Ἡσύχιου «τρύφος· κλάσμα ἄρτου ἢ ξύλον καταδεδαπανημένον», πού ἔχει σχέση μὲ τὴν ξυλόγλυπτη τεχνικὴ τῆς εἰκόνας μας. Δηλαδή Τρυφώτισα πιθανότατα σημαίνει ξυλόγλυπτη. Ἡ ἐρμηνεία δίνεται μὲ κάθε ἐπιφύλαξη, μιὰ καὶ δὲν ξέρουμε τὴν ἀρχικὴ γραφὴ τοῦ ἐπωνύμου πρὶν τὴν ἐπιζωγράφιση»

Ο κ. Χαράλαμπος Πέννας, αρχαιολόγος γράφει για την εικόνα:

"...Εἶναι λαξευμένη καὶ ζωγραφισμένη σε μονοκόμματο ξύλο δουλεμένο ἔτσι ὥστε να σχηματίζεται ολόγυρα αυτόξυλο πλαίσιο με τὴν χαρακτηριστικὴ λοξότμητη γλυφὴ του. Ο αυθεντικός πίνακας εἶναι μικρότερος, μονάχα ἡ δεξιὰ του πλευρὰ στο ἐπάνω μέρος διατηρεῖ τὴν ἀρχικὴ μορφή του ἐνιαίου πλαισίου, οἱ ἄλλες τρεῖς, προεκτεινόμενες καὶ σ' ἓνα τμήμα τῆς τετάρτης, κόπηκαν καὶ προσαρμόστηκαν ἀντίστοιχα κομμάτια ξύλου ἀντικαθιστώντας τὸ ἀρχικὸ πλαίσιο. Στὸ φόντο τῆς εἰκόνας δίνεται με λευκά γράμματα, συντομογραφικά, τὸ ἐπώνυμο τῆς Παναγίας ΜΗ(ΤΗ)Ρ Θ(Ε)ΟΥ Η ΤΡΥΦΩΤΙΣΣΑ καὶ με βραχυγραφίες τὸ ἐπώνυμο τοῦ Χριστοῦ.

Τα ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς Παναγίας εἶναι τὸ ἐπώνυμο καὶ ἡ ξυλόγλυπτη τεχνικὴ τῆς: συνυπάρχουν ταυτόχρονα δύο διαφορετικὲς τεχνοτροπίες, ἓνας συνδυασμὸς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

Παρά τις διαφορὲς τοῦ υλικού καὶ τοῦ θέματος βρῖσκει ἀναλογίες με τὴν Παναγία τῆς Δέησης στα ψηφιδωτὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας στὴν Κωνσταντινούπολη, που χρονολογούνται στα 1324. Παρόλο που ἡ Παναγία τῆς Κωνσταντινούπολης δὲν ἀποδίδεται μετωπικά, τὸ σχῆμα καὶ οἱ

φωτοσκιάσεις στο πρόσωπο, ιδιαίτερα στα βλέφαρα που τονίζονται με τις λεπτές σκουρόχρωμες γραμμές, καθώς και οι πτυχές του μαφορίου στον ώμο δείχνουν ένα πίο άμεσο συσχετισμό ανάμεσα στα δύο έργα, πράγμα που επιβεβαιώνεται από το βαθμό πλαστικότητας του προσώπου και από το ρυθμικό σύστημα των πτυχών του ώμου. Το ανάγλυφο της εικόνας μας δίνει τη δυνατότητα να τη συγκρίνουμε με μαρμάρινα ανάγλυφα. Μιά σύγκριση προσφέρουν τα γλυπτά που απαρτίζουν το τόξο ενός κιβωρίου στο Μουσείο της Κωνσταντινούπολης και προέρχονται από την Μονή του Λιβός. Από γλυπτικής πλευράς εμφανίζουν ομοιότητες η σχέση του επιπέδου φωτοστεφάνου, από τη μιά με το φόντο και από την άλλη με τα πρόσωπα που προβάλλονται σ' αυτό, καθώς και η συνύπαρξη μιάς λιτής γραμμικότητας πτυχών με την πλαστικότητα στην απόδοση των προσώπων.

Ο συνδυασμός γλυπτικής και ζωγραφικής, οι ευκρινείς πτυχώσεις του πολύπτυχου μαφορίου, το ωραίο ωσειδές πρόσωπο με τα ανεπαίσθητα μελαγχολικά μάτια και οι ελλειψοειδείς ζωγραφισμένες κόρες, οι φωτοσκιάσεις στο πρόσωπο με ωχρορόδινα χρώματα από τα πλάγια προς το κέντρο, η μνημειακότητα των μορφών και ιδιαίτερα της Παναγίας, οι προοπτικές βραχύνσεις, η συνύπαρξη καθαρά γραμμικών και πλαστικά αποδιδόμενων στοιχείων, η αντίθεση ανάμεσα στην ιδεαλιστική μορφή της Παναγίας και τα ρεαλιστικά χαρακτηριστικά του Χριστού, η πρόθεση να υποδηλωθεί η τρίτη διάσταση, η προσπάθεια να αποδοθεί ανατομικά η δομή των μορφών και τέλος οι αποκλίσεις των δύο μορφών από το αρχικό σχήμα αποτελούν στοιχεία που είναι σε θέση να τοποθετήσουν την εικόνα της Παναγίας της Τρυφώτισσας στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα." (Χαράλαμπος Ι. Πέννας, Μάρτιος 1977).